

De woonplaats van Cornelis Gailliard, wapenheraut van Vlaanderen, in Brugge in 1557

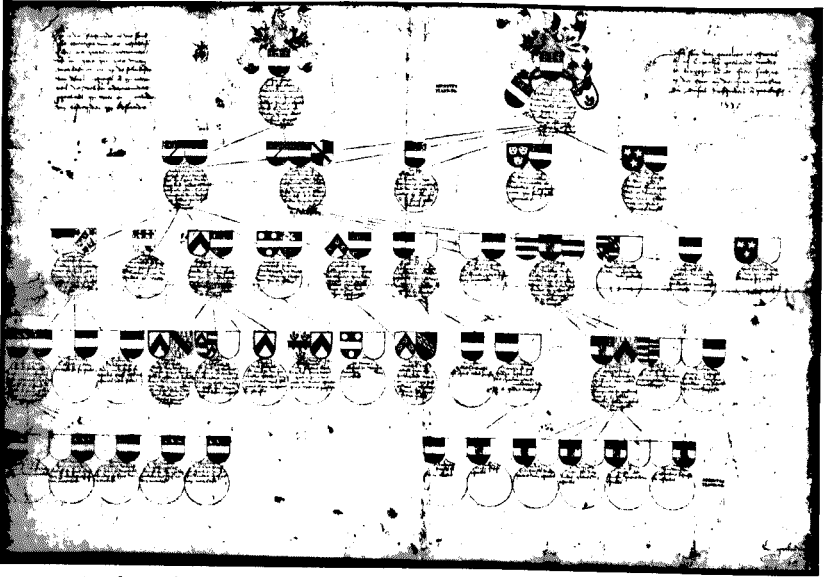
IN 1557 TEKENDE CORNELIS GAILLIARD EEN GENEALOGISCH SCHEMA van zes generaties met daarin de afstammelingen van enerzijds Joos, heer van Moerbecque, anderzijds van Raes Schachts. In dit schema zijn ook opgenomen de afstammelingen van een natuurlijke zoon Jacob en een natuurlijke dochter Jossine van Joos van Moerbecque die resp. een wettige dochter Colijne en een wettige zoon Gillis van Raes Schachts hadden gehuwd. Onder de afstammelingen vinden we ook leden van de families De Baenst en Van Steelant. Overal werden ingekleurde familiewapens bijgetekend, bij de stamvaders nog vervolledigd met helm, dekkleden, kroon of wrong en helmteken. De gegevens per persoon/echtpaar werden telkens geschreven binnen een cirkel. Het geheel werd verzorgd geschreven en getekend¹. Zelf schreef Cornelis linksboven een heldere uitleg wat dit schema precies weergeeft:

Hier op de rechterzide es die struck / ofte genealogie van die nathuerelicke / kindren met haerlieder naercommers, / van mijn heere Jores heere van / Mooerbeke en(de) ver up de scinckerzide / van Raes Schaechts en(de) zijn naercom- / mers de welcke onder malcandere(n) / ghealierdt zijn waer bij zij malcandere(n) / van beede zijden zijn bestaende.

Rechts onderaan dit blad zien we ook een handtekening C. Gaeiliaerd. De spelling van de familienaam is exact dezelfde als deze gebruikt in een handschrift van de wapenheraut, *Le Blason des Armes*, f. 2v: *Cornille Gaeiliaerd facteur de ceste livre des blasons darmes 1557*². Op een lijst van Jeruzalemvaarders door de wapenheraut samengesteld en begonnen in

1 GENT, Rijksarchief, *Kaartenverzameling*, 2224.

2 BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Hs, 5819-20. Dit handschrift werd in de 19de eeuw in druk uitgegeven: J. VAN MALDERGHEM & L. VAN HOLLEBEKE (ed.) *C. Gailliard, Le Blason des Armes: l'ancienne Noblesse de la très-haulte, très-noble et très puissante Contée*

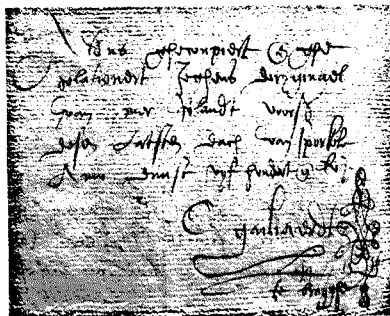
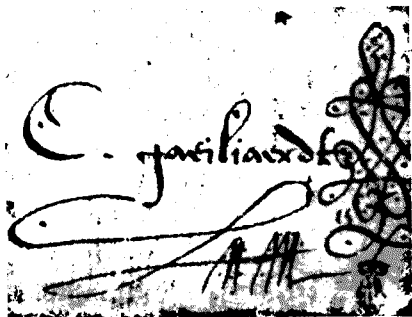
De teksten, het gebruik van cirkels en de verzorgde heraldiek zijn helemaal in een schrift en een tekenstijl die we ook in andere verzorgd opgemaakte documenten van de wapenheraut Cornelis Gailliard aantreffen.

1548 spelt hij zijn naam als: *Cornelis Gheilliaerd*³ en zo ook in nog een ander van zijn handschriften⁴. Op een stamboom van zijn familie die hij tekende ca 1553-1563 is het *Cornelys Ghaelyaerd*⁵

Die handtekening op het genealogisch schema is ook geheel dezelfde als deze die we aantreffen in een ander handschrift van de wapenheraut en die hij plaatste onder aantekeningen die hij gekopieerd had bij Roeland, heer van Poeke op 28 februari 1557 (n.s.):

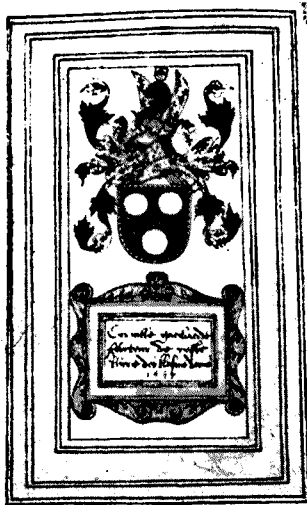
de Flandres avecques leurs armes blasonnez, Brussel, 1866 met facsimile van de tekening van zijn familiewapen (tegenover p. 1).

- 3 P. DONCHE, '104 Jeruzalemvaarders (1404-1560) verzameld door wapenheraut Cornelis Gailliard a° 1548-1560', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 147 (2010), p. 329-350.
- 4 PARIJS, Bibliothèque nationale de France, Ms Néerlandais 75, f. 45.
- 5 In privé bezit.

Links: detail genealogisch schema; rechts: f. 101v van het handschrift *Noblesse de Flandre*.

Aldus ghecopiert e(nde) ghecolationert jehghens d'oryginael van mer Rolandt voors(eid) [van Poucke] desen latsten dach van sporkele Anno duust vijf hondert e(nde) LVJ [getekend] C. Gailiaerd te Brugghes.

Links: detail genealogisch schema; rechts: f. 2v van het handschrift *Le Blason des Armes*

- 6 BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, Hs 7809-10 (*Noblesse de Flandre*), f. 101v (inventaris Lyna, dl. XIII, cat. nr. 7564 (p. 43-46)). Zijn gedateerde handtekening komt er vijf maal in voor.

Vergelijken we de heraldische tekening van het wapen Moorbecque uit het stamboomschema met de tekening die Cornelis Gailliard maakte van zijn eigen familiewapen in zijn al hogergenoemd *Le Blason des Armes*, dan zien we dat de vormgeving en tekenstijl van de helm, dekkleden, kroon en helmteken identiek is. Zijn tekening daar is overigens ook uit 1557.

Dat het stamboomschema wel degelijk geschreven en getekend werd door de wapenheraut Cornelis Gailliard staat dus boven elke mogelijke twijfel.

ZIJN WOONPLAATS IN BRUGGE: BIJ DE FREREN FONTEIJNE OP DEN HOUC
AN DEN FREREN MUER

Dit stamboomschema reikt ons nog een bijzonder interessant gegeven aan, want rechtsboven schreef Cornelis immers ook nog:

*Desen struc van genealogie es ghemaect / bij mij Cornelys Gaeiliaerdt wonende /
te Brugghe bij de Freren fonteyne / op den houc an den Freren muer, /
Anno / d(omi)ni duusent vijfhondert en(de) zevenenvichtich / 1557.*

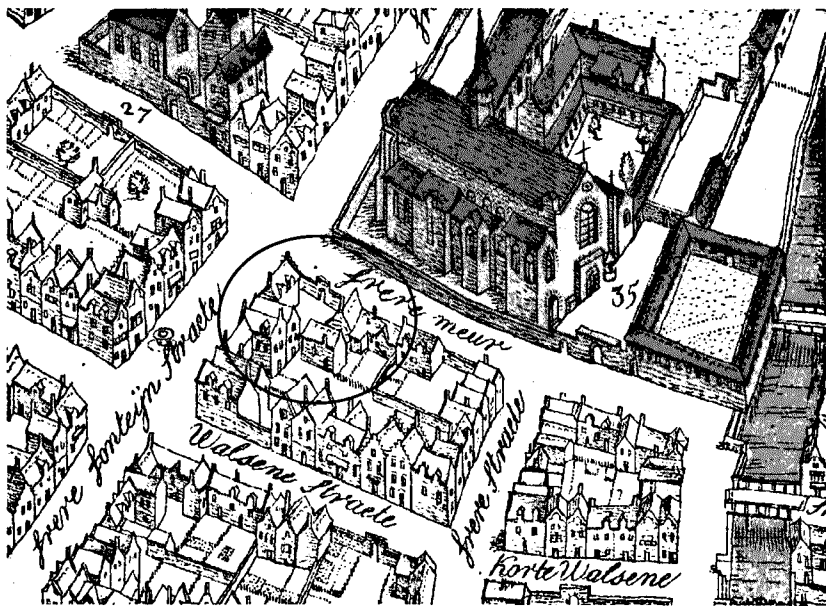
*Desen struc van genealogie es ghemaect
bij mij Cornelys Gaeiliaerdt wonende
te Brugghe bij de freren fonteyne
op den houc an den freren muer Anno
Dni duusent vijfhondert en zevenenvichtich
1557*

Hier verklapt hij ons dus - op nauwkeurige wijze - zijn woonplaats in Brugge. Het is wel een 'adres' van een kleine vijfhonderd jaar geleden, maar het laat ons toch toe exact te bepalen waar hij woonde. Freren doet op de

Freremineuren, de Minderbroeders⁷. Zij hadden in Brugge hun kloosterkerk en hoofdtoegang in een straat evenwijdig aan de huidige Waalsestraat. Hun klooster stond daar waar nu het Astridpark is.

Nemen we de plattegrond van de stad Brugge van Marcus Gheeraerts uit 1562 erbij. Dit plan dateert van amper vijf jaar na Gailliards eigen adresomschrijving en op een ogenblik dat hij daar allicht nog woonde (hij overleed pas in 1563). We zien dat de *Freremuier* slechts aan een kant woonhuizen heeft, de overkant wordt geheel ingenomen door een zijde van de rechthoekige ommuring van het klooster. Deze straat, die thans gewoon 'Park' heet, heeft op het stadsplan van 1562 de naam *Frere muier* (men kan raden waar die straat haar naam haalde). De *Freren Fonteijne* als straatnaam vinden we ook op dat stadsplan van 1562 en het is bovendien ook de huidige straatnaam (*Freren Fonteinstraat*)⁸. Op het stadsplan van 1562 staat in die straat ook een waterput getekend. Was *fonteyn* misschien ook ooit een ander woord voor 'waterput'? Het *Woordenboek der Nederlandse taal* stelt inderdaad dat in de periode 1250-1550 het woord *fontein* ook 'bron' kan betekenen en ook wel de bovenbouw, de constructie waardoor water boven de grond wordt gebracht, zoals een waterput⁹.

-
- 7 De minderbroeders, één van de vier bedelorden, behoorden tot de orde van Sint-Franciscus van de Strikte Observantie. Minderbroeders werden ook soms *recollecten* of *cordeliers* genoemd. De *cordeliers* werden zo genoemd naar het geknoopte koord dat zij om het middel droegen.
 - 8 Over de datering, met name in 1810, van de straatnamen op de oorspronkelijke koperen platen van de stadsplattegrond: J. ANSEEUW, 'De Brugge edelsmid Jacobus Allaert en een Gentse heruitgave van het stadsplan van Marcus Gerards (1810-1811)', in: *Biekorf*, 117 (2017), 411-415.
 - 9 E. GAILLIARD, 'Kleine verscheidenheden', in: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, (1921), p. 447 ziet *fonteyn* eerder als een soort *waterpomp*: "Fonteyne (te Brugge): De 'FONTEYNEN' te Brugge waren aansluitingen, of een soort van pompen - openbare en andere, - die in verband stonden met de onderaardsche waterleiding, d.w.z. het 'Waterhuus' of de 'Moerbuise' der stad. (...) Zou de thans te Brugge nog gekende *Freren Fonteinstraat* - (dat geenszins door *Rue des Frères de la Fontaine* te vertalen is), - haren naam niet ontleenen aan een 'fonteyne' ten dienste van een of andere brouwerij, staande 'bij de *Frere-fonteyne*', of bij de *Freren muier* (naer het *Freremineuren* cloostre)".

Detail uit het stadsplan van Marcus Gheeraerts, 1562
(de richting onder naar boven is oostzuidoost, het noorden is naar linksonder).

Op de moderne offset reproductie van het stadsplan van Gheeraerts zien we het hoekhuis ter hoogte van de "f" van *frere muer*. Dat huis heeft zijn lange gevel in de *Frere Fonteijne straete*, in het dak twee dakkapellen en een aangrenzende tuin met muur en poortje in de *Frere muer* straat. Daar woonde dus Cornelis Gailliard.

Merkwaardig is wel dat op huidige dag, gezien vanuit de *Freren Fontein*-straat, rechts van het hoekhuis er nog steeds, zoals op het stadsplan van 1562, een lagere aanbouw is met zadeldak evenwijdig met de straat (nu twee garages met bovenbouw). Het hoekhuis heeft een (privé) ingang in de *Freren Fontein*straat. Aan de kant van het Park was dit hoekhuis tot voor kort een apotheek. Het muurtje met poort van het stadsplan van 1562 is er niet meer, in de plaats is een huis gekomen (17de-eeuws?) met vier traveeën

en trapgevel en links daarvan een klein stukje gelijkvloerse bebouwing met plat dak, misschien een restant van de tuin die later ook bebouwd werd.

ZIJN WONING IN DE REGISTERS VAN DE ZESTENDELEN?

In 1580 werd een groot kadaster van de woningen in Brugge samengesteld, de zgn. Registers van de Zestendelen waarin de opeenvolgende eigenaars en de hypotheeken die op het huis rustten werden opgetekend.

Hoewel het huis op het stadsplan ondubbelzinnig identificeerbaar is, is dit minder het geval met zijn registratie in de Zestendelen. De straatnamen *Bij de FrereFontejne* en *By de Freren Muer* komen beide voor in de registers onder het St.-Donaazestendeel¹⁰.

Maar voor het huis op de hoek van beide straten komen twee vermeldingen in aanmerking, omdat een term *houchuys* hier niet wordt gebruikt (wat anders wel courant is): er is keus tussen enerzijds het laatste huis in de straat *By de Frere(n) Muer, noordzij(de) gaen(de) oostw(aer)t*, nr. 360 (DON|360), met vermelding: *thuys d(aer)neffens p(er)t(i)n(et) Antheunis Humbloot of anderzijds het eerste huis in de straat Byde Frerefontejne, westzy(de) gaen(de) noordw(aer)t* (DON|361), met vermelding: *thuys d(aer)neffens p(er)t(i)n(et) Jan de Corte*. Wellicht was voor een hoekhuis de ligging van de toegangsdeur bepalend tot welke straat een hoekhuis gerekend werd. Van dit hoekhuis zien we een tuinpoort in de *Frere meur*, maar misschien was er nog een hoofdingang in de *Frere Fontejne straete*. De straatgevel in die straat is evenwel onzichtbaar op het stadsplan; uitsluitel over al dan niet een deur is niet mogelijk.

Het register der Zestendelen betreft een situatie van 1580. Toen was Cornelius Gailliard al 17 jaar overleden en zijn weduwe, Catharina van

10 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, 'Les registres des "Zestendeelen" ou le cadastre de la ville de Bruges de l'annee 1580', in: *Handelingen voor het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 43 (1893), p. 109.

Dronghen, één jaar († 4 augustus 1579). Zijn zoon Joris Gailliard huwde pas op 8 januari 1581. Woonde hij in 1580 dan nog steeds in zijn ouderlijk huis? Zo ja, dan kan hij alleen een huurder geweest zijn hetzij van Anthonis Humbloot of van Jan de Corte. Of was de weduwe met haar kinderen toch al eerder ergens anders gaan wonen?

De vraag stelt zich dus of Cornelius Gailliard in 1557 woonde in het huis DON|360¹¹ of DON|361¹². Op basis van zijn adresomschrijving lijkt het ons toch eerder om DON|360 te gaan. Dit wordt ondersteund door een schepenakte van 6 april 1557 (n.s.) waarbij de testamentuitvoerders van François Domicent¹³, priester en kanunnik van de kapittelkerk van Sint-Donaas en eigenaar van het huis DON|360, attesteren dat het huis bij testament toekwam aan Jan Gheillaert [Jan Gailliard]¹⁴ waarna het via een

-
- 11 Antoon Humbeloot en zijn vrouw Jacquemyne de Santraines de Broucqsaulx verkochten dit huis op 16 januari 1581 aan meester Olivier Nieulant. Deze woning bestond oorspronkelijk uit *twee huusen ende wuensten*. Het had zijn *inganck met eender duere ende twee steenen bancken* tegenover de noordelijke kloostermuur, beschikte over tuingrond, muren en een *bornepitte daerneffens vooren ende binnen staende*, en had een uitweg met een poort in de Braambergstraat (bij de opmaak van de zestendelenregisters nog aangeduid als *de frerefonteyne, westzyde gaende noordwaert, byde frere fonteyne*, naast het weduwenconvent Het Vaneken (BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 198: *Klerken van de vierschaar*, 958, f. 59r-60r).
 - 12 Op 25 februari 1581 werd een rente op dit huis verkocht door de eigenaars én bewoners, Jan de Corte en zijn vrouw Leonora van Marievoorde. Ook deze woning bestond oorspronkelijk uit *twee wuensten*, en keek uit op de Braambergstraat (zie voetnoot 11), *byde freren fonteyne*, en paalde dus aan de zuidzijde aan het huis van wylen *dheer Anthuenis Humbloot* (BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 198: *Klerken van de vierschaar*, 86, f. 267v-270r).
 - 13 Kanunnik François Domicent (Dom(m)issent) overleed op 5 februari 1557 (n.s.). Over andere bepalingen van zijn testament: A.C. DE SCHREVEL, *Histoire du séminaire de Bruges*, I, Brugge, 1895, p. 59, 74.
 - 14 Wie is deze Jan Gheillaert uit 1557? Cornelis' grootvader heette Jan maar die was al overleden in 1547. De oudste zoon van Cornelis' grootvader was ook een Jan en diens oudste zoon andermaal een Jan. De oom was geboren op 11 februari 1492 (ns) en overleed in 1559, begraven te Brugge in de O.L.Vrouwkerk. In 1557 zou de oom dan 65 jaar zijn, de kozijn, geboren 25-30 jaar later, zou in 1557, 35 à 40 jaar oud zijn. Als François Domicent een leeftijdsgenoot begunstigde in zijn testament, dan maakt de oom misschien de meeste kans?

openbare verkoop eigendom werd van de genoemde Antoon Humbeloot¹⁵. Dat kanunnik François Domicent Jan Gailliard in zijn testament opnam, wijst op een vertrouwensrelatie. Het is bijgevolg mogelijk dat Jan Gailliard het huis bewoonde, toen het hem testamentair werd toegewezen. Het is evenzeer mogelijk dat Gailliard met de nieuwe eigenaar Antoon Humbeloot een regeling voorzag die stipuleerde dat hij of zijn familie het huis (kosteloos?) kon (blijven) bewonen.

Hoewel gelegen in het St.-Donaaszestendeel, ligt dit huis wel binnen de grenzen van de O.-L.-Vrouwparochie. Maar de Zestendelen, waarvan de namen ook verwijzen naar parochiekerken, vallen helemaal niet samen met de parochiegrenzen¹⁶. Cornelius Gailliard werd ook in de O.-L.-Vrouwkerk begraven waar zijn grafsteen nog te zien is (maar erg uitgevlakt).

PIETER DONCHE

-
- 15 BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, 198: *Klerken van de vierschaar*, 245, p. 433-435. De testamentuitvoerders gaven, met betrekking tot het huis, *halm ende wettelijke ghifte aan Jan Gheillaert, die aanvaardde ten prouffycyte ende ten behouwe van dheer Anthuenis Humbloot ten titеле van goeden loyalen coope ten stocke ghedaen*. De testamentuitvoerders waren meester Adam Zwynghedau, officiaal bij het Geestelijk Hof van de bisschop van Doornik in Brugge, en een kanunnik, een kapelaan en de kapittelsecretaris van Sint-Donaas.
- 16 Zie de situatieschets en de kaart met de parochiegrenzen in B. MEYNS, 'Het ontstaan van de Brugse parochies', in: *Handelingen Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 152 (2015), p. 7 (reconstructiekaart door Marc Ryckaert). Voor de grenzen der Zestendelen zie de kaart in bijlage bij G. DUMON, *De oude straatnamen van Brugge: een handleiding*, Brugge, 1996.